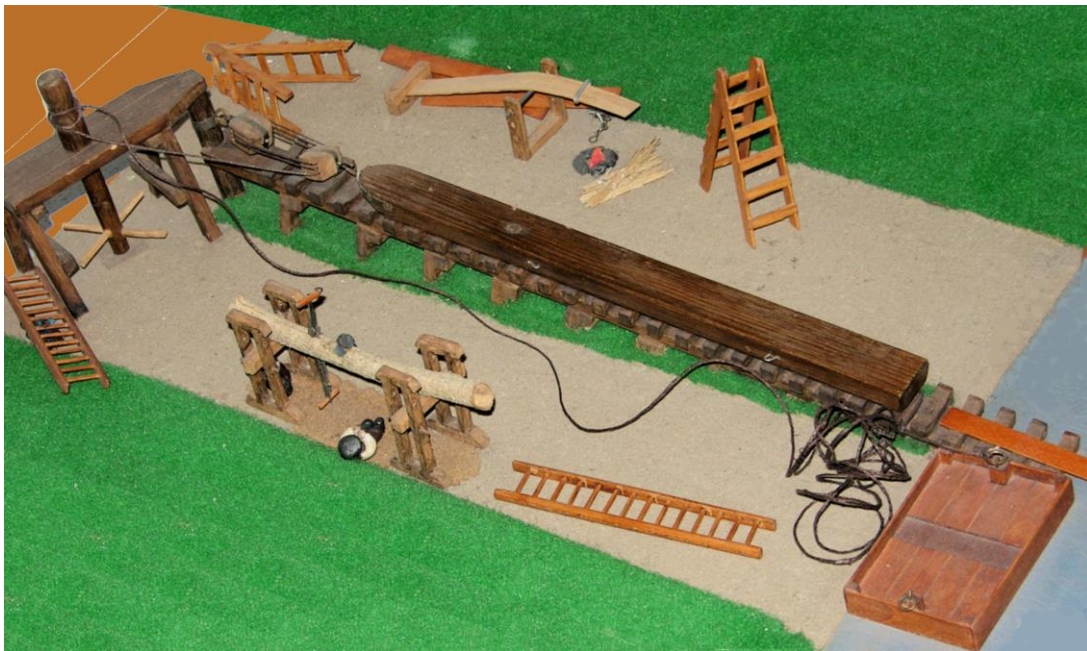


DE HELLINGEN 'OP SLOOD'

VOOR GROEI EN ONDERHOUD VAN DE VLOOT

©Albert Metselaar, 2016 albertmetselaar@home.nl



Zo kunnen we ons een helling voorstellen, zoals die in de eerste helft van de 18^e eeuw op diverse plaatsen op Hoogeveen gebouwd waren. Men sprak van hellingen, vanwege het hellende vlak. Het waren zogenaamde langshellingen, waarbij een praam of bok over een balk uit het water werden getrokken, of op die balk werden gebouwd en vervolgens langzaam in het water gleden. Bij dit model zien we een opstelling om bomen tot planken te verzagen, en bovenaan om boven een vuurtje planken in de juiste vorm te krommen. Het model staat hier tussen het gras, maar dat konden ook gebouwen of stukken landbouwgrond zijn. Overal waar water was, paste een langshelling.....

DE EERSTE HOOGEVEENSE WERVEN HOLLANDSCHEVELD, HAAGJE EN OOSTKANT ZUIDWOLDIGER SLOOD

In de oudste haardstedenregisters, over de jaren 1691-1694, vinden we wel enkele timmerlieden, maar er is geen aanwijzing dat ze ook pramen of brandschuiten heb-

ben gebouwd of gerepareerd. Dat zegt niets, zouden we kunnen zeggen, maar aan-nemen wat in theorie mogelijk zou zijn, zo schrijf je geen geschiedenis. We moeten op zoek naar wat we wel weten, of waar concrete aanwijzingen voor zijn. We gaan dus op zoek naar de scheepstimmerlieden en zoeken bevestiging voor dat ze een werf hadden. In de eerste helft van de 18^e eeuw zien we de scheepshellingen oftewel werven ontstaan op de noordkant van het Haagje en de oostkant van de Zuidwoldiger Slood, het Alteveerse Opgaande. Deze werven lagen allemaal relatief dicht bij het Kruis, waar alle vaarroutes bij elkaar kwamen. De hellingen aan het Haagje lagen aan een van de drukste vaarroutes. Wanneer een schipper toch zaken wilde doen met een scheepstimmerman van Slood, was dit amper om. De hellingen lagen tevens op punten waar nog niet zoveel woningen stonden. Daar was nog grond, op de buitenrand van het toenmalige dorp, waar een timmerman ruimte kon vinden voor zijn bedrijf. De hellingen lagen ook bijna allemaal aan de kant van het opgaande, waar wijken uitkwamen op dat opgaande. Daar was men gewend aan vonders, daar waren afspraken over vonders, en hoefde geen door-gaande weg doorbroken te worden. Op de zuidkant van het Haagje lagen geen wijken, en geen werven. Wel op de noordkant. Op de westzijde van Slood lagen ook geen wijken, en ook geen werven. Die beide zijden van de opgaanden waren dan ook 'hellingvrij' en vondervrij. Men groef nogal eens een extra 'wijkje', een kolk, waardoor men eigen water had, en ongestoord in- en uit kon (laten) varen. Tot slot lag er ook nog een helling in het Vierkante Blok in het Hollandsche Veld.

Het zijn de haardstedenregisters die ons helpen bepalen wat de ouderdom van de werven is geweest. Daarbij moeten we wel een slag om de arm houden. In 1742, 1754, en daarna om te tien jaar, zijn registers aangelegd met hier en daar enige achtergrondinformatie over de bewoners. Dat wijst ons op de scheepstimmerlieden. De voor- en tussenliggende registers hebben niet die extra informatie. Wanneer een inwoner van Hoogeveen in 1742 scheepstimmerman is, dan gaan we er hier van uit dat hij dat in de voorgaande jaren ook is geweest. Zo reconstrueren we de geschiedenis van iedere werf, terug in de tijd en tot het begin van de 19^e eeuw. We beginnen bij de werven aan de Zuidwoldiger Slood, de huidige Alteveerstraat. We beperken ons tot de 18^e eeuw. We houden ons ook niet bezig met de vraag hoe het zat met de overgang van langshellingen naar dwarshellingen. Dat ligt meer op de

weg van het onderzoek naar de werven in de 19^e eeuw.

Haardstedenregisters.
Soms sprak men van
een register voor de
pastorsgelden.
Woonbelasting. Te
gebruiken als sleutels
tot het ontsluiten van
andere archieven. Een
wereld gaat leven.....



1.

DE HELLING VAN JAN THIJS STEENBERGEN

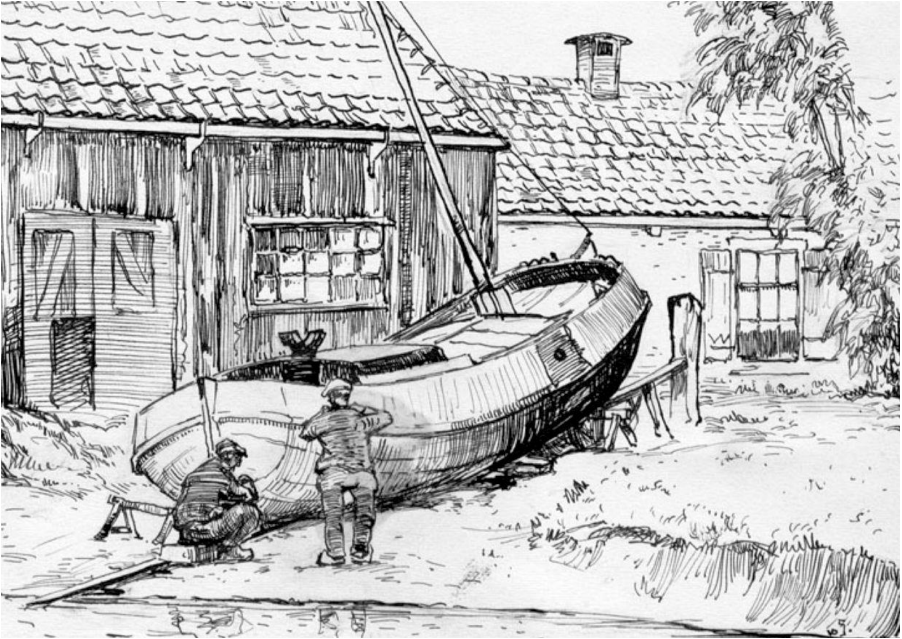
Wanneer scheepstimmerman Jan Thijs Steenbergen aan het Alteveerse Opgaande kwam wonen, is niet meer na te gaan. Hij stond er nog niet vermeld in het haardstedenregister van 1733, al wel in dat van 1740, en de tussenliggende registers zijn er niet meer. De wijk werd later bekend als de Berghuiskwijk. Dat was vanwege de latere eigenaar van de werf. In Jans dagen zal men gesproken hebben over Steenbergenkwijk. Jan Thijs Steenbergen was getrouwd met Janna Aelerink. Bij haar overlijden waren er drie minderjarige kinderen. We het waren: Lammert (gedoopt 26 juni 1735), Annegien (gedoopt 12 mei 1737) en Frerik (gedoopt 1 mei 1740). Jan Thijs Steenbergen was al met al rond 1734 getrouwd. Ook het begin van zijn werf zal rond dat jaar hebben gelegen.

De werf van Jan Thijs Steenbergen is te volgen tot in de Franse Tijd. In het grond- en huizenregister van 1807 lezen we dat de werf op de zuidkant van de Barghuis Wijk lag. Er hoorden twee stukken groenland en een zaaikamp, bouwland, bij. Wie vanaf het Kruis langs het opgaande naar het zuiden liep, vond dit pand als 7^e huis, na het grote hoekhuis aan het Kruis. Twee huizen verder lopen, en de volgende werf was te zien. Die van Winkel/Fernhout/Kort.

Op 30 januari 1743 maakte Jan Thijs Steenbergen staat en inventaris op van al zijn bezittingen, na het overlijden van zijn eerste echtgenote. Hoofdmomber over de kinderen was Jan Aelerink, medemombers Hendrik Steenbergen Bakker, Marten Jans en Jan Wolters Hagen. Geregistreerd werden: *“Twee huizen, hellingen en land, zoals bij mij zelf wordt bewoond en gebruikt en is aangekocht”*. Op de helling lag ‘enig hout’. Er lagen twee brandschuiten en een punter. Levende have bestond uit: een koe, een kalf en hooi en stro daartoe, 6 hennen, en 1 haan. We zien de gebruikelijke inventaris op de lijst, als potten, pannen, borden, lepels en ander serviesgoed. Er hingen 5 schilderijtjes. We zien tevens een klok en een vogelkooitje. Er werd niet bij vermeld wat voor soort vogel daar in zat. Een eg en twee ‘eerdwagens’ wijzen op een stukje landbouwgrond. Al schrijvende kwam huisraad, en gordijnen en beddegoed voorbij, maar ook nog een rest hout, ijzerwerk en spijkers. Er was geen veen en we lezen niets over boekweitland, of een nevenfunctie als tapper of winkelier. Dat laatste zien we ook niet bij de andere scheepstimmerlieden.

Jan hertrouwde die 30^e januari 1743 met Annegien Roelofs Smant van Veendam. Er werd een huwelijkscontract opgesteld. Getuigen waren Welmer Gerrits en Herman Welmers, oom en neef van de bruid. De woning van Jan Thijs Steenbergen werd in 1756 omschreven als: ‘6 vak bemuurd. Zijn meiershuis 2 ½ vak wijd 14 ½ voet. Is niet beter als een hut’. Het hoofdhuis was ongeveer 14,4 meter lang. De meierswoning had een lengte van ongeveer 7,5 meter. Het pandje was er slecht aan toe. In 1757 was Jan Thijs Steenbergen hier weg. Zijn pand en werf stonden dat jaar op naam van Jan Kuiper. Jan had een deel verhuurd aan ‘de Jode die Jan Kuipers kamer gehuurd heeft’. In 1758 werd Jan ‘Jan Coerts Kuiper’ genoemd. Het

ging hier om Jan Koerts Winkel (1733-1774), genoemd naar zijn grootvader Jan Kuiper, zoon van Koert Alberts Winkel. Jan was getrouwd met Mettien Arends Hartman. Haar broer was Harm Mulder Arends Hartman, die enige jaren scheepstimmerman was op de werf van de familie Winkel in het Haagje. In 1764 woonde hier 'Jan Coerds Winkel Scheeps Timmerman', zoals het uitgebreide haardsteden-register van dat jaar aangaf. Jan Koerts Winkel werd begraven op 27 mei 1774.



Een langshelling, met een vaartuig op de wal. Veel van het werk bestond uit onderhoud. Schepen van het beste hout konden na 20-30 jaar op zijn. Zonder onderhoud haalde men dat niet. (Fries Scheepvaartmuseum, Sneek)

DE HELLING VAN HARM EN JAN BERGHUIS

De werf stond in het register van 1774 al op naam van 'Harm Barghuis doet 't scheepstimmeren, en praamnegotie'. Harm Berghuis, alias 'Harm de Poepe', kwam uit het gebied van Hannover. Aanvankelijk was hij kleermaker. Als zodanig vinden we hem in de haardstedenregisters van Hoogeveen van 1754 en 1764. Hij had de helling in 1774 gekocht. 'Doet 't scheepstimmeren en heeft pramen', zegt het register van 1784. Harm Berghuis was inmiddels uitgegroeid tot een groot vervener met een kleine vloot aan praamschepen. Hij werd 17 maart 1796 begraven. Zijn zoon Jan Barghuis volgde hem. Jan stond in de registers van 1794 en 1804 als scheepstimmerman vermeld. In het bevolkingsregister van 24 februari 1797 was Jan Berghuis, scheepstimmerman, 44 jaar oud. Bij hem in huis woonden twee knech-

ten: Peter Peters, 73 jaar, en Hendrik Bras, 20 jaar. De helling stond bij het in werking treden van het kadaster (1832) op naam van Jans erfgenamen. Jan Harms Berghuis (1752-1816) en zijn broer Pieter Harms Berghuis (1759-1838) waren beiden als vervener actief. Ze bouwden uit wat hun vader was begonnen.

Op de rekendag van de 40^e penning van 18 maart 1773 kwam naar voren dat Harm Berghuis voor f 1650,-,- veen had gekocht van Claas Jans Haalweyde, in het Hoo-geveen. In 1779 hebben de mombers over de kinderen van de Juffer Carsten, weduwe Albrink, de venen en ondergronden van de hand gedaan. Ze werden verkocht aan Christiaan Hartman, Arend Harms Schokker, Jan Winters, Egbert ter Stege en Harm Berghuis. Harm had het kleinste aandeel en betaalde f 316,6,-. Hij kocht toen twee klinken veen, zonder ondergrond. Samen met Harm Warmels kocht Harm Berghuis 1/3 in de mandelige venen van Roelof Steenbergen, voor de som van f 2200,-,-. Dat werd vermeld op de rekendag van 17 februari 1784. Ze verkochten daaruit weer klinken veen aan derden. Samen met Roelof Alderts kocht Harm Berghuis volgens de rekendag van 17 januari 1786 een klinke veen van de mombers over Hendrik Stoffers zoon, voor een bedrag van f 180,19,10. Die werd doorverkocht aan Geert Willems Captein, voor f 140,-,-.

Dat lijkt verlies, maar tussentijds zal er al een flinke lading turf af zijn gehaald. De rekendag van 10 februari 1789 registreerde dat Harm Berghuis voor f 1100,-,- een huis en hof van Jan Sikken had aangekocht. De laatst geregistreerde verkoop van Harm was een huisje en hof aan Hendrik Westenbrink, voor f 200,-,- volgens de rekendag van 2 februari 1796. Door al zijn aankopen van veen en ondergrond, is Harm Berghuis doorgegroeid tot de positie van hoofdparticipant van de Compagnie van 5000 Morgen. Zijn bezittingen lagen vooral binnen Warmonts Compagnie. Bij het uiteenvallen van die compagnie ging hij mee met Albert Jacobs Koster. Binnen Alberts afsplitsing had Harm in 1785 in totaal 113 morgen en 300 roede liggen.

Soms moest je als scheepstimmerman wel erg lang wachten op betaling van je pramen. Wanneer iemand niet kon betalen, en je vroeg gerechtelijke executie, zodat onder dwang en door verkoop van goederen van de koper je alsnog je geld zou krijgen, dan was het nog maar de vraag of het goed kwam. Harm Berghuis had twee pramen verkocht. Ze werden tijdens een gerechtelijke procedure door schulte Ernst Beuker in de opslag verkocht aan J. Westerman en J. van de Wetering. Die betaalden de schulte, die daarover voor f 674,8,8 aan Harm Berghuis schuldig is gebleven. Daar kwam dus nog rente overheen, over al die jaren dat de gelden niet waren uitbetaald. Beuker was overleden in 1777. De zaak was nog niet afgerond in 1785.

Hendrik Brinkman had de zaken behartigd voor de kinderen van Ernst Beuker, na diens overlijden. Hij was met Harm Berghuis in gesprek geweest over de betaling, maar ze waren het niet eens geworden over de hoogte van het totale bedrag. Behalve de door Harm Berghuis geëiste rente, speelde er ook een bedrag dat Berghuis volgens Brinkman schuldig was aan de boedel van Beuker, vanwege advocaatskosten. Tegenover de f 674,8,8 van Harm Berghuis, en bijkomende rent-

en, stelde Hendrik Brinkman op de afrekening van 1784 nog f 34,-,- aan advocaten-salaris, nog een post van f 51,14,- en f 171,13,- aan renten. Als we dit zo lezen, dan krijgen we de indruk dat de positie van schuld en schuldeiser door de rekening van Hendrik Brinkman aan Harm Berghuis min of meer werden omgedraaid.....

Vervolgens deed Harm Berghuis een beroep op de schulte van Hoogeveen, J.C. van Rossen. Van Rossen was de opvolger van Beuker. In die zin lag ook een deel van de problematiek op zijn bord. Van Rossen probeerde Harm weer naar Hendrik Brinkman te sturen, om de zaak in der minne te schikken, maar Harm zag dat niet meer zitten. Hij was klaar voor een gerechtelijke procedure op Echtens-Hoogeveen, tegen Brinkman, en de schulte zou die moeten opstarten. Harm eiste executie van een deel van de boedel van wijlen Beuker, om zijn praamgeld te krijgen. Hendrik Brinkman had de boekhouding van schulte Beuker al langer onder ogen gehad. Beuker was geen goede boekhouder. In de rechtszaak van 21 juni 1785 wordt voor de Etstoel gesproken over '*zijn zwakke toestand in de administratie van het scholtambt*'. Daarom had Hendrik Brinkman zijn zwager daarin geassisteerd.

Er werd nog veel meer gezegd, veel geschoven met bedragen, en wie weet wat er allemaal werd gedacht, maar men kwam er niet uit. Schulte Van Rossen tekende hoger beroep aan bij de Etstoel van Drenthe. Van Rossen eiste dat Harm Berghuis zich maar moest schikken in de voorgestelde afrekening van 19 oktober 1784. De Etstoel vond de eis van Van Rossen ongefundeerd. Het kwam er al met al op neer dat men het opnieuw intern op moest zien te lossen, en zo niet, dat Van Rossen als schulte tegen Brinkman moest optreden, als boedelhouder – hoofdmomber – over de kinderen van Ernst Beuker.

In 1808 werd in een register van onroerend goed alles op een rijtje gezet wat mensen bezaten. In het huizen en grondregister van 1807 vinden we per perceel vermeld wie de eigenaar was. Als we dit met elkaar combineren, komen we daarin tot de volgende lijst van eigendommen van scheepstimmerman Jan Harms Berghuis:

- Beukerswijk, zuidkant, een 'snippel' besneden veen, zonder ondergrond.
- Okkenswijk, noordkant. Twee stukken zaailand, totaal is ½ morgen ondergrond, en huis en hof no. 163,. Aan het huidige 3^e Zandwijkje. Daarin woonden arbeider Hendrik Christiaans, vrouw en twee kinderen.
- Okkenswijk, noordkant. Twee klinken besneden veen en achterop, een hoeveelheid rauw veen met de ondergrond erbij.
- Okkenswijk, zuidkant. Achterop, in het oosten, rauw veen met ondergrond, ten westen daarvan drie klinken besneden veen, en na enkele aan derde verkochte klinken verderop naar het westen toe nog een klinke veen.
- Okkenswijk, zuidkant, nog 12 morgen ondergrond.
- Okkenswijk, voorop, aan wat nu het 3^e Zandwijkje heet en in de buurt van het pand van Hendrik Christiaans, een stuk ondergrond, zaailand, huis en hof no. 164. De grond bij het pand 164 was ook hier ½ morgen groot. In

het pand woonde de weduwe van Berend Faken ten Kaat, Elsie Hendriks Schonewille genaamd, een werkvrouw met drie kinderen.

- Noordkant Okkenswijk, volgens notitie in het register van 1808, een op de 22^e van de louwmaand aangekochte klinke besneden veen, voordien eigendom van Tomas Egberts.
- Een perceel ondergrond op de noordkant van Groot Hendrikswijk, in gezamenlijk eigendom met Hendrik Thijss Thalen.

2.

DE EERSTE HELLING VAN KOERT ALBERTS WINKEL

De Berghuiswijk was het eerste wijkje op de oostkant van het Zuidwoldiger Opgaande, alias Slood, alias Alteveerse Opgaande, als je vanaf het Kruis naar het zuiden liep of voer. Daarna kwam de Korte Wijk. De Kortewijk heette Kortewijk omdat het een kort wijkje was. Op die Korte Wijk werd in het haardstedenregister van 1704 en 1705 vermeld: “De weduwe op de Korte Wijk”. Dat waren Kleijn Willems erfgenamen, zei het register van 1706. De zoon ervan, Hendrik Willems, werd vermeld vanaf 1707. Hij heette ook wel ‘Hendrik Willems op de Kortewijk’. Hendrik leefde nog in 1721. Het register van 1722 vermeldde zijn weduwe. We concentreren ons op de grond tussen de Berghuiswijk en de Korte Wijk.

Albert Koerts woonde vanaf 1712 met zijn gezin enkele huizen naar het noorden, tussen de Kortewijk en het Kruis. Ook Albert Koerts leefde nog in 1721, en was het jaar daarop overleden. Zijn erfgenamen hadden het huis op naam, in 1722. Als we tellen hoeveel woningen hij vanaf het Huis met de Duivegaten woonde, dan komen we op ongeveer het zelfde aantal huizen uit als waar zijn zoon Koert Alberts Winkel vanaf 1732 werd vermeld. Bleef het huis eigendom van de erfgenamen en nam Koert de ouderlijke woning over? Vanaf 1726 woonde Klaas Arents Bakker in het pand waar later Koert zou wonen, en die zou dan eveneens in zijn ouderlijke huis hebben gewoond.

Koert Alberts Winkel (1708-1798) leefde een lang en veelbewogen leven. Hij verdient een biografie. We zullen hier voornamelijk iets zeggen over zijn relatie met de pramenvloot van Hoozevee. Koert was geboren op het Hoozevee en opgegroeid bij het Kruis als zoon van Albert Koerts en Marichje Arents. Hij werd in 1732 voor het eerst vermeld op de grond tussen het Kruis en de Korte Wijk en woonde op de plaats waar voordien Klaas Arents Bakker had gewoond. Klaas Arents Bakker woonde vanaf 1732 in het Huis met de Duivegaten. Doordat Andries Jacobs Oostindiën daar niet meer woonde, kon Klaas verhuizen en kwam het pand tussen de Berghuiswijk en de Korte Wijk vrij voor Koert, kunnen we zeggen. Waar Koert Alberts Winkel het vak van scheepstimmerman heeft geleerd, daarover hebben we geen informatie. Vanaf 1732 zal de werf van Koert in gebruik zijn geweest. Koert was al getrouwd, met Albertje Jans Kuiper. Ze kregen negen kinderen, waarvan de eerste vier op deze grond werden geboren: Jan (gedoopt 8 januari 1733), Albert (15

augustus 1734), Hendrikje (gedoopt 26 februari 1736) en Arent (gedoopt 2 januari 1738).

We kunnen de eigenaren van de werf volgen tot in de Franse Tijd en hem opzoeken in het register van woning- en grondbezit van 1807. De werf stond op de zuidkant van de Berghuiswijk. Die zuidkant was verdeeld in meerdere kleinere stukken en deze werf lag tegen de scheiding aan van de grond van de Berghuiswijk met de Korte Wijk, bijna half tussen het water van beide wijken in, maar nog wel op de grond die hoorde bij de Berghuiswijk. We kennen hier van latere kaarten en foto's uit het begin van de 20^e eeuw de scheepswerf van Rijnvis. Op die plaats moeten we zoeken. De inham, voor het in- en uitvaren van de pramen, schuiten en punters, zal hier dus ook al in de eerste helft van de 18^e eeuw hebben gelegen, anders zou men het scheepvaartverkeer hinderen bij het op en van de helling halen van pramen. Maar we zitten nog op de helft van de 18^e eeuw. In 1739 vertrok Koert Alberts Winkel naar een werf aan het Haagje. Zijn 'oude' werf bleef nog wel zijn eigendom.

De helling van Rijnvis, begin 20^e eeuw. De helling was al omgebouwd tot een dwarshelling. De schepen waren een paar slagen groter dan in de 18^e eeuw. Al met al geven foto's uit die tijd maar zelden een beeld van de eerste werven.



MEINE FERNHOUT OP DE EERSTE HELLING VAN KOERT WINKEL

Op de werf op het zuidelijkste stuk grond van de Berghuiswijk kwam scheepstimmerman Meine Jans Fernhout. Hij was 16 april 1713 op het Hoogetveen gedoopt als zoon van Jan Fernhout en Jentien Meinen. Meine deed geloofsbelijdenis toen hij buiten de Kamperpoort te Zwolle woonde, 20 december 1734, en vertrok 13 november 1735 weer naar Hoogetveen. Heeft hij het vak geleerd in Zwolle? Hij trouwde 6 oktober 1737 met Jentje Claas van der Veen van Zwartsluis. Ze kwamen 5 december 1737 met attestatie van Zwartsluis naar Hoogetveen. Enkele jaren later zat hij als scheepstimmerman op de 'oude' werf van Koert Winkel. Koert bleef eigenaar. Meine Fernhout is niet oud geworden. Hij leefde nog toen het haardstedenregister van 1749 werd opgemaakt, maar was al overleden volgens het register van 1751. Zijn weduwe heeft de werf voortgezet. Die had nog geen kinderen om het werk over te kunnen nemen. De jongste was nog maar een kleuter. We kennen van hun kinderen de volgende dopen: Klaas (1 januari 1739), Jentien (20 maart 1740), Jan (8 oktober 1741), Jurjen (8 december 1743), Catrijna (16 januari 1745) en Hendrik (11 februari 1748).

Bij dit onderzoek komen we vaak alleen achter de namen van de beheerders of de eigenaren van de werven. De scheepstimmermansknechten of de voormannen, die werkten onder een eigenaar, daar horen we zelden over. Mogelijk heeft Koert Alberts Winkel in die dagen op beide werven zelf het toezicht gehouden, met een paar goeie timmerlieden onder hem. Voor zolang de 'oude' werf nog van hem was. In 1756 was in ieder geval het pand bij zijn 'oude' werf niet meer in zijn bezit. Toen werd het pand bij de helling van de weduwe van Meine Fernhout als volgt omschreven:

Wed. Meine Fernhout. 2 9/16 vak bemuurd. Op gebinten 2 vak 21 ½ voet wijd. We komen hier op een stenen woning van ongeveer 6,16 meter lengte, en een uitbouw op traditionele wijze gebouwd van maximaal 6 meter.

Alle woningen waren in dit register van nieuw gebouwde huizen gesteld op naam van de officiële eigenaar, niet op naam van de huurder of beheerder. De huishoudens werden in de haardstedenregisters gesteld op naam van de hoofdbewoner. Tot en met 1769 was dit de weduwe van Meine Fernhout. Vervolgens droeg ze de werf over op haar zoon. Jentje Claas van der Veen, weduwe van Meine Fernhout, is verhuisd. Vanaf 1770 vinden we haar vermeld in het Westerrot, direct na Jan Lugies van Laar, scheepstimmerman. Dit voor het laatst in 1778. Sindsdien stond dat pand op naam van Jurrien of Jurgien Fernhout, haar zoon. Hij is in 1784 in het uitgebreide register 'keuter', waarmee men bedoelde dat hij lager aangeslagen kon worden dan een zelfstandige ambachtsman, omdat hij ergens in loondienst was. Of hij bij zijn broer werkte, of ergens anders, we weten het niet. Zoals zijn voornaam anders geschreven kon zijn, zo kon dat ook gebeuren met de achternaam. Hier is slechts één variant gebruikt. In de 18^e eeuw kwam ook Varnhout, Farnhout en Vernhout voor, terwijl de laatste t ook een d kon zijn.

DE HELLING VAN KLAAS FERNHOUT EN HENDRIK KORT

Het werk op de helling van Meine Fernhout – zuidelijkste deel van de Berghuiswijk - werd voortgezet door zijn zoon Klaas Meinen Fernhout. Klaas trouwde met Grietje Tigelaar (1743-1768), de dochter van Hendrik Tigelaar en Grietien Jacobs Bogaert. In 1768 werd hun dochtertje Catharina geboren en gedoopt, dat al na enkele maanden stierf. Bij Klaas hertrouwen met Femmigje Jans Paddinge waren er dus geen minderjarige kinderen, zodat er geen staat en inventaris opgemaakt werd.

Klaas Meinen Fernhout werd begraven op 3 augustus 1784. Femmigje Jans Paddinge hertrouwde in 1785 met Hendrik Kort. Toen waren er wel minderjarige kinderen. De staat en inventaris van 3 juni 1785 vinden we de minderjarige kinderen allemaal vermeld. Meine was 15, Jan 13, Jantje 11, Hendrik 6. Hoofd-momber Jurrien Meinen Fernhout en mombers Jan Alberts Hartman, Jannes Jans Paddinge en Cornelis Paddinge legden de eed af, en waren vanaf dat moment medeverantwoordelijk voor de opvoeding, en het beheer van de erfenis. De staat en inventaris van wijlen Klaas Meinen Fernhout vermeldde “Een woning en hof met drie stukken groenland op de Zuidwoldinger Slood, ten oosten 't opgaande, met de halve helling”. Had zijn broer de andere helft? Of was er een geldschietter die als compagnon in het bedrijfje zat? Koert Alberts Winkel, deed die nog op de achtergrond mee? Alleen de helling en de beide vaartuigen waren gedeeld, de rest niet. Er was ook nog een stuk land op de Burgemeesterswijk, een stuk groenland op de Korte Wijk en een stuk heideveld op de Burgemeesterswijk. Klaas had ook een blok boekweitenland van 10 bonken groot, op de Kerkenkavel. Daar zaten nog dertien gulden schulden op, wat er op zal wijzen dat hij het had gehuurd, anders had er tevens veen op de inventaris gestaan. Dat stond er niet. Hij was geen vervener geworden. Met zijn compagnon had Klaas samen een schuit en een puntertje bezeten. Aan gereedschap vermeldde men een bijl, een dissel, en een knijptang. Daar bouw je of herstel je geen praam mee. Er zal veel meer gereedschap zijn geweest, dat buiten de inventaris werd gehouden, of gewoon onder de helling viel. Van het ‘lijfsboebehoor’, de kleding van Klaas Meinen Fernhout, lagen er nog:

2 rokken ('jassen')	1 pijbuus
3 kamisools	6 doffen
1 lakense broek	1 paar gouden hemdknopen
2 damasken hemdrokken	2 rijen zilveren knopen.
1 marcellien hemdrok	

De schulden bestonden voornamelijk uit f 1160,-, aan de weduwe L.J. Steenbergen, f 440,-, aan de weduwe Meine Fernhoud en f 125,-, aan de weduwe van Jan Fernhoud. Daar kwamen dan nog rentes bij. Opvallend is dat er niemand was die nog moest betalen. Hadden alle klanten alle schulden inmiddels al voldaan? Die 3^e juni 1785 was ook de datum van het huwelijkscontract tussen Femmigje Jans Paddinge en haar tweede man, Hendrik Geerts Kort. Er is ook een afrekening van de hoofdmomber bekend, maar dit leverde geen informatie over de werf op. Op 10 juni 1793 was Femmigje Jans Paddinge overleden, en moest opnieuw staat en

inventaris worden gemaakt. Hendrik Geerts Kort zou hertrouwen. We krijgen opnieuw een beschrijving van het zelfde bedrijf. Hendrik Geerts Kort bezat: *“Een huis, hof, helling en landerijen, zo door hem wordt bewoond en gebruikt, staande en gelegen op de Zuidwoldinger Slood”*. Buiten een vrij uitgebreide beschrijving van de inventaris van zijn woning om vinden we tevens: *“Enig gereedschap, timmer, welke 't nut op de helling gebruikt van hamers, bijlen, blaasbalg, balk, kettens, touwen, als anderszins zoals het op een scheepswerf behoort gebruikt wordt”*. De balk zal de grote balk van de langshelling zijn geweest, waarbij schepen met de kettingen op die balk werden getrokken, om ze vervolgens te kunnen repareren, schoonmaken, teren, wat maar nodig was. De te repareren praam stond op die balk, en gleed van daar gecontroleerd in het water, weer met behulp van die kettingen. Op de balk kon ook een praam stukje bij beetje worden opgebouwd. Maar gek genoeg hebben we tot nu toe in geen enkele 18^e eeuwse inventarislijst bewijs gevonden voor scheepsbouw in Hoogetveen. In de 19^e eeuw was dat er wel, maar ook toen was scheepstimmeren vooral repareren.

Hendrik had voor eigen gebruik twee vaartuigen: een schuit (voor vervoer van materialen) en een puntertje. Op de Slood, het Alteveerse Opgaande, had hij vier blokjes boekweitland gehuurd, en bezat verder nog wat grond. Lastig volk op de werf? Hendrik had een ‘snaphaan’, een oude voorlader. Bij de openstaande rekeningen werd genoemd dat er nog f 6,18,8 moest worden betaald voor bomen, die Hendrik had gekocht in Pesse, van schulte Steenbergens. Wat ook opvalt: er is geen sprake meer van een gedeelde werf. Hendrik was alleen eigenaar.

Op 24 februari 1797 werd een bevolkingsregister afgerond. Hendrik Kort was 39 jaar oud, en was scheepstimmerman. Dat verwondert ons niet. Bij hem in huis woonde echter Jan Thijs Kroesen, 57 jaar oud, timmerman. Die zal ook op de werf hebben gewerkt. Ook in het register van 1804 woont timmerman Kroesen daar nog. Hij werd begraven op 7 december 1806. Het eerste register waar we hem op deze plaats in vinden vermeld is dat van 1766. Dat van 1765 is er niet meer, dus hij zou er eerder gewoond kunnen hebben. Er stond echter jarenlang iemand vermeld tussen Jan Thijs Kroesen en de beheerder van de werf, in de beginjaren de weduwe van Meine Fernhout en later haar zoon Klaas. Uiteindelijk stond hij naast de eigenaar van de werf vermeld. Het lijkt erop dat Jan Thijs Kroesen gedurende zijn werkzame leven de rechterhand was van de eigenaar en scheepstimmerman die deze werf beheerde. Jan Thijs Hendriks Kroesen, zoals hij voluit heette, was gedoopt op 19 januari 1738, als zoon van Hendrik Klaas Kroezen en Annigje Jans Luning. Hij was getrouwd met Aaltien Luchies. Hun dochter Grietje Jans Thijs Kroesen (1764-1816) was getrouwd met timmerman Evert Hendriks ten Kleij. Haar overlijden (6 april 1816) werd aangegeven door buurman Hendrik Geerts Kort, scheepstimmerman, oftewel ook Grietje en haar man woonden bij de werf. Jan Thijs Kroesen was zelf begraven op 9 december 1806. Zijn dochter en Evert woonden sindsdien waar Jan Thijs Kroesen daarvoor woonde. Bij het in werking treden van het kadaster was de werf eigendom van de volgende generatie Kort, Geert Hendriks Kort, eveneens scheepstimmerman.

Een overzichtje over de werkbank van een scheepstimmerman.



3.

DE HELLING VAN JAN LUGIES VAN LAAR EN ZIJN ZOON ALBERT

In het Westerse Rot woonde in het begin van de 18^e eeuw al enige jaren Meester Albert Hendriks van Laar of Laer. De aanduiding 'Mr' vinden we bijvoorbeeld in het haardstedenregister van 1708. Het is de titel van een ambachtsman, die heeft laten zien dat hij als een meester in zijn vak zijn werk kan doen. Zijn plaats in het register is in 1727 opgevuld door Hendrik van Laer en Jan Luijghies van Laer. Vooral Jan heeft onze aandacht. In de uitgebreidere haardstedenregisters staat er in 1742 niets bijzonders achter zijn naam, maar wordt hij zowel in 1754, 1764 en 1774 scheepstimmerman genoemd. De situatie rond zijn woning liet niet toe dat daar een helling werd gebouwd. Dit pand stond waar we nu Hoofdstraat 246 vinden. Een en al bedrijvigheid, een en al woningen. Wie langs de Zuidwoldiger Slood naar het zuiden liep, kwam na twee wijken bij de Van Laarswijk. Een wijk kreeg veelal de naam van een eigenaar of een bewoner. In ieder geval van iemand die opviel, zodat men door de naam wist waar de wijk was. Hier zal de helling van Jan van Laar hebben gelegen. Er stond ook een pand bij, dat voor een gedeelte als werkplaats zal hebben gediend. Het was vanaf het huis van Jan maar even lopen naar zijn werk. In dit geval blijft het ook interessant wat zijn vader voor werk deed.

Waarschijnlijk was deze Meester schoenmaker, zodat de werf niet ouder is dan het werkzame leven van Jan Lugies van Laar. Meester Albert Hendriks van Laar woonde aantoonbaar in het aangegeven pand vanaf 1704. Dit is een gelegenheidsgetal, omdat we de registers tussen 1694 en 1704 helaas missen, als ze er al ooit zijn geweest. Het doopboek brengt ons nog verder terug. Op naam van het echtpaar Albert Hendriks en Lutje Luighies, vinden we de volgende kinderen in het Hoogeveense doopboek: L..... (6 oktober 1697) en Jan L.... (1 november 1697). Helaas ontbreken bladzijden en zijn sommige slecht leesbaar. We kunnen in ieder geval vaststellen dat Mr. Albert Hendriks van Laar al in 1697 in Hoogeveen woonde en de scheepstimmerman Jan van Laar zijn in 1697 geboren zoon is geweest. Ook de schoenmaker Albert Hendriks woonde rond 1694 al dicht bij het Kruis, in Zuidwolder Hoogeveen, maar enkele huizen de Schutstreek op.

Het pand bij de helling werd in 1756 als volgt omschreven: Jan Luigjes van Laar, bewoond door Jan Kel, 3 ½ vak wijd 23 voet. In 1753 en 1754 woonden hier praambezitter Albert Lunenberger en Albert Leffers, onmachtig. In 1752 alleen Albert Lunenborger. 1750 meldde eveneens deze Albert en Hendrik Leuwerink. Het haardstedenregister van 1749 had het over Pieter Thomas, net als dat van 1747 en 1746. 1745 had het behalve Pieter Thomas ook over Harm Rutgers Collenaar. Het register van 1743 meldde Hendrik Geers en Schipper Jan. Misschien dezelfde als Jan Snoek, die er in 1742 woonde, evenals Roelof Jans Troost. We kunnen het wel verder uit gaan werken, maar we weten niet of deze personen ook maar iets concreets met de helling van doen hebben gehad. Aan de Van Laarswijk had scheepstimmerman Jan van Laar een stukje grond, waar hij een helling had. Dat

kan onze conclusie zijn. De personen die er bij woonden, stonden er mogelijk helemaal los van.

We kennen van Jan Lugies van Laar en zijn vrouw Albertien Hessels van Leggerde de volgende gedoopte kinderen: Hessel (18 februari 1728), Hessel (25 oktober 1733), Anna (27 november 1735), Lambertus (30 maart 1738) en Anna (24 april 1740). In of rond 1731 werd nog een zoon Albert geboren. De doop is niet gevonden. Ook de doop van dochter Judith is niet gevonden. Van Jans broer Hendrik van Laar en zijn vrouw Jantien Bloemberg kennen we Judith (1 januari 1731). Een tweede echtgenote, of dezelfde maar dan werd de naam iets anders geschreven, was Jentien Arends. Ze gaf hem dochter Roelofjen (12 juni 1735). Jan Lugies van Laar is te volgen in de haardstedenregisters tot en met 1783. Daarna staat Albert van Laar op zijn plaats, en woonde in zijn huis als hoofdbewoner.

De helling van Jan Lugies van Laar is al aantoonbaar in 1734. We komen bij hem uit via een proces, dat diende voor de Etstoel van Drenthe op 27 november 1753. Daarin schreef men zijn naam wat anders, wat we meer zien in die dagen. Jan Luchies van Laar, scheepstimmerman op 't Hoogeveen, procedeerde tegen Harm Hendriks de Lange. De Lange woonde op dat moment op Aalders, niet ver van Meppel, onder Colderveen. Jan Luchies van Laar moest nog f 26,05,- van hem hebben. Dat ging over 21 weken kostgeld. Per week was het een gulden en een stuiver kostgeld. Degene die bij Jan Luchies van Laar in de kost was geweest, was Hendrik Harms de Lange geweest. Het was al even geleden, toen die in de kost was. Er was op 1 mei 1734 een akkoord gesloten tussen Van Laar en De Lange. Van Laar zou Hendrik 'in kost en drank' nemen. De Lange stelde dat de zaak niet zou kunnen dienen voor de Etstoel, want het was iets voor de Goorspraak. De schuld zou 'niet liquide' zijn, oftewel: onzin, klopt niks van, dit kun je gerechtelijk niet opeisen.

Er kwamen al pratende nog meer feiten boven. Van Laar zei wel dat Hendrik uit zijn dienst bij hem was weggelopen, maar De Lange wist aan te geven dat Van Laar hem had weg gestuurd. Ook had Van Laar nog enige tijd spullen van Hendrik achter gehouden. Dat wegsturen bleek uit een brief van 28 september 1734. Het was gebeurd op een moment dat 'het werk gedaan was'. De drukte op Van Laars bedrijfje was achter de rug, het werk in het veen was dat jaar aflopend, er was minder te doen, zodat een knecht weg kon. Hoe dan ook, er was een akkoord gesloten op 1 mei 1734, wat zei dat Hendrik drie jaar lang bij Van Laar zou werken. Zou hij tussentijds weg gaan, dan zou er kostgeld moeten worden betaald. Het weekbedrag was daarbij al vastgesteld. Het ging over boekschulden, bijna 20 jaar oud. Het ging echter niet om zomaar veel te laat opgeëiste schulden, want tussentijds had Van Laar ook al zijn best gedaan om het geld te krijgen. In 1735 was er zelfs al volmacht afgegeven om Hendrik te arresteren, omdat het toentertijd om een buitenlander ging. De Etstoel kwam tot een dubbel oordeel. Harm Hendriks de Lange, de vader van de kostganger, moest onder ede worden gesteld. Als Harm onder ede zijn verhaal volhield, dan verklaarde de Etstoel 'het pand gekeerd', oftewel: De Lange hoefde dan niet te betalen, Van Laar had hem maar niet moeten

wegsturen, tegen alle afspraken in. Als De lange geen eed af wilde leggen, dan werd Jan Luchies van Laar in zijn recht gesteld. Op 5 november 1754 heeft Harm Hendriks de Lange de eed afgelegd en gezegd bij zijn verhaal te blijven. Vooraf werd hij nog ernstig gewaarschuwd voor wat er zou gebeuren als hij meinede zou plegen. Wat ons het proces leert, is dat Jan Luchies van Laar al in 1734 actief was als scheepstimmerman. Hij had het druk genoeg, want hij moest minstens 1 knecht in dienst nemen, Hendrik Harms de Lange. Deze is daarmee ook de oudst bekende scheepstimmermansknecht. De leerperiode duurde drie jaar. In die tijd leerde je en kreeg je voor het geleverde werk kost en inwoning. Hendrik heeft zijn opleiding dus niet afgemaakt. Van Laar stuurde hem na één druk seizoen van 21 weken terug naar zijn vader. Tellen we van genoemde brief van 28 september de 21 weken terug, dan zien we dat Hendrik in dienst was gekomen in de eerste week van mei 1734. Dienstjaren van knechten en dienstmeiden liepen van 1 mei tot 1 mei. Ook toen al. Helaas biedt het proces geen zicht op de aard van de werkzaamheden. Werd er alleen onderhoud gepleegd, werden er van elders opgehaalde casco's afgebouwd, of werden er complete pramen gebouwd bij Jan Luchies van Laar?

Albert van Laar woonde in 1788 nog in het Wester Rot. In 1789 werd op die plaats opgevuld door zijn broer Hessel van Laar. Misschien woonde Albert bij hem in. Hoe dan ook, pas in 1790 vinden we Albert weer apart vermeld. Hij woonde toen op het terrein van de werf aan de Van Laarswijk. Hij moest dat jaar voor het laatst f 4,-,- haardstedengeld betalen. Een notitie erbij zegt 'rest ½'. Hij betaalde maar de helft. In 1791 stond hij daar ook ingeschreven. Vanaf dat jaar werd hij aangeslagen voor f 2,-,-. In 1792 werd genoemd: A van Laars Meijer (huurder, personeel met een woning van de baas). Als naam werd daar met een andere hand bij geschreven: Claas de Boer. Nadien was het alleen weer de ingeschrevene op die plaats, voor f 2,-,-. Het lijkt erop dat Albert er niet alleen woonde. Daarover zo meer.

In 1797 werd de hele bevolking van Hoogeveen in een register ingeschreven. Albert van Laar was op 24 februari 1797 68 jaar oud en heette 'oud Scheepstimmerman'. Hij was dus gestopt met werken. Hij woonde nog steeds bij de Van Laarswijk. In het haardstedenregister van 1794 werd zijn beroep ook al niet meer aangegeven, maar heette hij 'een vrijgezelle'. Dat zal niet de enige reden zijn geweest voor het verlaagde haardstedengeld. De werf zal al voor het uitgebreide register van 1794 zijn stilgelegd, anders had hij als scheepstimmerman het volle bedrag moeten betalen. Waarschijnlijk is Albert van Laar gestopt in 1790, vandaar het halve bedrag van wat hij gewoon was te betalen. Bij die conclusie nemen we tevens de gegevens uit 1807 mee, waarin geen sprake meer is van een actieve werf.

In het grond- en huizenregister van 1807 vinden we op naam van Judith van Laar op de Van Laarswijk 5 stukken groenland en een huis en hof, op de zuidkant van de wijk. Er wordt geen werf genoemd. Er is ook geen scheepstimmerman die na de dood van Jan Luchies van Laar en zijn zoon met de grond in verband gebracht kan worden. We kunnen er dan ook van uit gaan dat de werf nadat Albert van Laar was gestopt met werken niet open is gebleven. Albert is daar blijven wonen en bereikte de leeftijd van de ijzersterken uit die dagen. Hij overleed daar op 19 april 1813, 85

jaar oud. Beroep: huisman. Oftewel, hij verzorgde zijn woning een beetje, maar wist zich blijkbaar nog lang zelf te redden. Zijn pand stond toen geregistreerd als Slood B 274. De burens Albert Kannegieter, kuiper, en Klaas Klaassen, arbeider, gaven zijn overlijden aan op het gemeentehuis. Hij woonde niet alleen op de grond van Judith van Laar, zijn zuster, hij woonde ook met haar in één huis. Zijn zuster Judith is op drie oktober 1814 overleden. Het adres werd toen B 27 op Slood genoemd, maar het was dezelfde buurman Albert Kannegieter die het aangaf bij het gemeentehuis dat zijn buurvrouw was overleden. Dat keer samen met beiker Booij Bosman. Judith was bij het overlijden 83 jaar oud. In de doopboeken van Hoogeveen vinden we een Judith van Laar, gedoopt op 1 januari 1731, dochter van Hendrik van Laar en Jantien Bloemberg. De overlijdensakte van de 83-jarige vrouw meldde als ouders Jan Luchies van Laer en Albertien Hessels. De leeftijd bij het overlijden klopt. Jan Luchies van Laer heeft geen dochter Judith laten dopen, of deze doop is niet geregistreerd, of ze is elders gedoopt. Het is echter uitgesloten dat de overledene de dochter was van Hendrik van Laar, want Judith Hendriks van Laar was gehuwd en had kinderen. De Judith van Laar die bij Albert in woonde was ongehuwd. Laten we voor Judith en Albert hopen dat ze samen een goeie oude dag hebben gehad, op een terrein van een voormalige werf, waar veel herinneringen lagen.

Als in 1832 het kadaster in werking treedt, is opnieuw een werf, met bijstaand huis en erf, in eigendom van scheepstimmerman Jacob Pieters Baven. Hij is afkomstig uit Oude Pekela. De werf ligt eveneens op de zuidkant van de Van Laarswijk. Blijkbaar een geschikte plaats. Maar zoals al gezegd, geen voortzetting van de werf van Jan Lugies en Albert van Laar.



Scheepstimmerman Harm Berghuis had 19 december 1770 een ongeval. Hij werd tot en met de 20^e januari 1771 bezocht door dokter Manting, die zijn been moest 'zetten'. Totale kosten: 25 gulden. Een maandloon.